

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΒΟΥΤΕΡΗ-ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

«Σ' όλες τις γλώσσες το αδύνατον διαρκεί»
Σοφία Παλαμιώτη

Δύσκολο έργο να σκιαγραφήσει κανείς την Κατερίνα Θανοπούλου. Όμως λέω να προσπαθήσω να αποτυπώσω στιγμές από την πολύπλευρη δράση της ή έστω να περιγράψω συνοπτικά ένα πραγματικά γιγάντιο έργο.

Στα δεκαοκτώ της χρόνια εισορμά ακάθεκτη στο στίβο της βιβλιοθηκονομίας και, δίχως διάλειμμα, διαγράφει μια πεντηκονταετή τροχιά παραγωγικής δημιουργίας.

Φαίνεται προϋπήρχε στο DNA της, αλλιώς δεν εξηγείται η αντοχή της, όλα αυτά τα χρόνια, να εξουδετερώνει ή να υπερνικά εμπόδια που παρεμβάλλουν πότε συνάδελφοι από άγνοια και πότε σύμβουλοι οι οποίοι, καθώς είναι εντελώς άσχετοι με το θέμα, παραπληροφορούν τους κατά καιρούς πολιτιστικούς αρμοδίους του ΥΠΠΟ και του ΥΠΕΠΘ, υπεύθυνα εκ περιτροπής για την παιδεία και τον πολιτισμό, κι έτσι, πολύ απλά, κατεδαφίζουν οποιαδήποτε προσπάθεια για ένα πολυαφετηριακό ξεκίνημα στον τομέα των βιβλιοθηκών —όραμα ανεκπλήρωτο ως τις μέρες μας.

Κι όμως, ω του θαύματος, η ΚΘ τους παρακάμπτει και αναδύεται αλώβητη, ανεμίζοντας τη σημαία του ευ αγωνίζεσθαι. Δονκιχωτική, θα έλεγα, πορεία, που όμως γράφει ιστορία καλά αρχειοθετημένη στο λεπτομερές αρχείο που τηρεί.

Δημιουργεί τη Δημοτική Βιβλιοθήκη της Αίγινας. Σπουδάζει στην Αγγλία. Με την επιστροφή της εργάζεται σε μεγάλες βιβλιοθήκες ως πληροφοριακή βιβλιοθηκάρια (παίζει την πληροφόρηση κυριολεκτικά στα δάχτυλα), όπως στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, στη Βιβλιοθήκη του Βρετανικού Συμβουλίου, στη Βιβλιοθήκη της Τράπεζας Ελλάδος και σε άλλες.

Στη δεκαετία του '60 ιδρύει την πρώτη επαγγελματική σχολή βιβλιοθηκονομίας στη ΧΕΝ (1961-1976). Ως υπεύθυνη της Σχολής, επιλέγει καταξιωμένους πανεπιστημιακούς δασκάλους (Λογοτεχνία: Άλκης Αγγέλου, Αρχαιολογία: Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Ιστορία της γραφής: Dr. Honor McCusker κ.α.). Η ίδια διδάσκει οργάνωση και διοίκηση βιβλιοθηκών, εφαρμόζοντας νέες μεθόδους διδασκαλίας. Πρώτη εισάγει στην Ελλάδα την έννοια της πληροφόρησης, δηλαδή τη συγκέντρωση βιβλίων αναφοράς σε αυτόνομο τμήμα. Εντελώς άγνωστη ήταν τότε και ως ιδέα η διακίνηση οργανωμένης πληροφόρησης

από εξειδικευμένους βιβλιοθηκάρους-πληροφορητές.

Εκείνο που εντυπωσιάζει είναι ο τρόπος με τον οποίο διδάσκει. Δεν ζητά να αποστηθίζουν οι σπουδαστές γνώσεις, να γράφουν διαγωνίσματα. Το μόνο που επιδιώκει, πάση θυσία, είναι να μεταλαμπαδεύσει, να ενσταλάξει στο θυμικό των διδασκομένων την πεμπουσία του στόχου των σπουδών. Επιστρατεύει τη δίχως όρια φαντασία της και με αξιοθαύμαστη πειθώ και εύστροφο λόγο προσπαθεί να τους κάνει να συλλάβουν παραστατικά το τρίπτυχο πάνω στο οποίο στηρίζεται μια χώρα: εκπαίδευση, οικονομία, πολιτισμός. Τέτοιο είναι το πάθος της να ενστερνισθούν την άποψή της, που δεν αφήνει περιθώριο για αντίλογο. «Δεν έχει πλοίο για σε δεν έχει οδό»: η πρόοδος και η ανέλιξη κάθε χώρας κρίνεται και βαθμολογείται από αυτούς τους τρεις θεμελιώδεις τομείς.

Επιμένει μάλιστα ότι ακρογωνιαίος λίθος στο οικοδόμημα της οικονομικής ανάπτυξης είναι η διακίνηση και διοχέτευση διακλαδισμένης πληροφόρησης από βιβλιοθήκες οργανωμένες με την πιο σύγχρονη μεθοδολογία, και κυρίως από τις εκπαιδευτικές¹.

Με καταληκτικό λόγο: Μοιραία η χώρα μας πάντα θα στηρίζεται σε δεκανίκια, εξόν αν υπάρξει η πολυαναμενόμενη υποδομή για την Παιδεία, Υγεία κλπ.

Από τότε (εν πολλοίς και σήμερα)² διορίζονται στις βιβλιοθήκες άνθρωποι δίχως ειδικές γνώσεις, αν και πολλοί από αυτούς, παρότι άσχετοι με το επάγγελμα, προσπαθούν να λύνουν τα προβλήματα εκ των ενόντων.

Η ΚΘ, επειδή ακριβώς γνωρίζει την ελληνική πραγματικότητα, ιδρύει τη Σχολή προκειμένου να στελεχωθούν οι βιβλιοθήκες με νέο, επιμορφωμένο δυναμικό. Συγχρόνως παρέχει την ευκαιρία σε όσους ήδη εργάζονται σε βιβλιοθήκες να αποκτήσουν βασικές θεωρητικές γνώσεις.

Επεξεργάζεται και εφαρμόζει πρόγραμμα σπουδών για δυο πλήρη έτη συμπυκνωμένα σε ένα, και λειτουργεί τη Σχολή απογευματινές ώρες, κάνοντάς την έτσι προσιτή στους εργαζομένους. Όσοι αποφοιτούν από τη Σχολή έχουν πλέον αρκετά εφόδια ώστε να ανταποκριθούν στα

¹Το ανθρώπινο δυναμικό της εκπαίδευσης υπήρξε ανέτοιμο να ανταποκριθεί πλήρως στα νέα δεδομένα στο χώρο δράσης και λειτουργίας του, όπου: α) Εκπαίδευση, εκπαιδευτική διαδικασία και Βιβλιοθήκη τείνουν να λειτουργούν ως ένα ενιαίο σύνολο με ρόλους που αλληλοσυμπληρώνονται. [...] Έτσι η βιβλιοθήκη αξιολογείται όχι μόνο από την τεχνική της αλλά και από την ποιότητα και την ποσότητα των "πληροφοριών" που διαθέτει, τους ρυθμούς ανανέωσης της πληροφορίας και από τη συχνότητα χρήσης της. [...] Η διαδικασία παροχή/πρόσβαση σε εκπαιδευτικές πληροφορίες και "υλικό" παραδοσιακά εντάσσεται στα πλαίσια των υπηρεσιών της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης. (Μ.Γ. Δουφεξοπούλου, Εκπαίδευση και ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στον 21ο αιώνα: η τάση ομογενοποίησης, Περ. Σύγχρονη Βιβλιοθήκη, τευχ. 9, Ιούλιος 2001.)

²Σε εκπομπή του κ. Ν. Χασαπόπουλου (NET), ο Υπουργός Παιδείας κ. Ευθυμίου επιβεβαιώνει ότι έχουν διοριστεί καθηγητές και όχι βιβλιοθηκάρια για να λειτουργήσουν τις σχολικές βιβλιοθήκες.

πολλαπλά καθήκοντα που απαιτούνται για τη στοιχειώδη λειτουργία μιας βιβλιοθήκης.

Ποια είναι τα πρακτικά αποτελέσματα της σχολής; Οι απόφοιτοι αναβαθμίζουν και κάνουν μικρά κέντρα έρευνας τις βιβλιοθήκες τους: ΙΓΜΕ, ΚΕΠΕ, ΕΚΚΕ, ΕΙΕ, Βιβλιοθήκες Γενικού Κρατικού Νοσοκομείου, Ευαγγελισμού κ.α. Χάρη σ' αυτούς τους άξιους βιβλιοθηκάρους, οι παραπάνω βιβλιοθήκες εξακολουθούν να υπάρχουν, παρά τα ανυπέρβλητα εμπόδια που αντιμετωπίζουν. Ο λόγος που έχει ανακοπεί η ανοδική τους πορεία οφείλεται κατά κανόνα στους υπευθύνους των ιδρυμάτων (προέδρους, διοικητές κλπ.), οι οποίοι μάλλον δεν έχουν ιδέα τι σημαίνει βιβλιοθήκη.

Πάντως όσοι από τους μαθητές της και μετέπειτα συνεργάτες της δεν μιμήθηκαν αλλά έκλεψαν τις ιδέες της («οι μεγάλοι κλέβουν ενώ οι μέτριοι μιμούνται») άφησαν με τη σειρά τους αρκετά σημαντικό έργο.

Ορόσημο η δεκαετία του '60, διότι, εκτός από τη Σχολή, η ΚΘ πρωτοστατεί από το 1964 στην ίδρυση ενός σωματείου. Πιστεύει ότι, αν οι βιβλιοθηκάριοι εκπροσωπούνται ως συλλογικό σώμα, θα αποκτήσουν επίσημη φωνή, με κυριότερη επιδίωξη να διεκδικήσουν οργανική θέση δηλαδή ένταξη στον υπαλληλικό κώδικα. (Ατυχώς, κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται ούτε σήμερα, με αποτέλεσμα το ανυπόληπτο του επαγγέλματος και τη δυσλειτουργία των βιβλιοθηκών.)

Η Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκάρων ιδρύθηκε τελικώς το 1968, και, με τη μεταπολίτευση, η ΚΘ εκλέγεται πρόεδρος της επί τρεις συνεχείς θητείες, 1975-1982. Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών οι δραστηριότητες της ΕΕΒ είναι πολλές και σημαντικές. Σταχυολογώ μερικές, απλώς για να δώσω αμυδρή εικόνα των επιτευγμάτων εκείνης τη εποχής.

Με μόνη προίκα από το προηγούμενο Δ.Σ. έναν φωριαμό, η ΕΕΒ αποκτά δικό της γραφείο, δυναμική γραμματεία, η οποία διακινείται σε εθελοντική βάση, και αναπτύσσει δραστηριότητες που συσπειρώνουν το μεγαλύτερο μέρος του υπάρχοντος δυναμικού. Αναφέρω επιλεκτικά:

— Οργανώνονται επιμορφωτικά σεμινάρια για να καλυφθούν τα κενά γνώσης στην επεξεργασία του υλικού (βιβλία, περιοδικά κλπ.) και γενικώς στην οργάνωση και διοίκηση. Διδάσκουν έλληνες και ξένοι βιβλιοθηκάριοι, καθώς και άλλοι ειδικοί. Πάντοτε με εκ των προτέρων καθορισμένα θέματα, ώστε να αντιμετωπίζονται δύσκολα ζητήματα όπως ανακύπτουν κατά την εξελικτική πορεία

των εργασιών μιας βιβλιοθήκης.

— Συγκαλούνται συνέδρια³ στα οποία συμμετέχουν βιβλιοθηκάριοι από όλη την περιφέρεια. Αποτέλεσμα: η πανελλήνια προβολή του επαγγέλματος. Για πρώτη φορά οι βιβλιοθηκάριοι έρχονται μεταξύ τους σε άμεση επαφή, η οποία, με την πάροδο του χρόνου, εξελίσσεται και αναπτύσσεται σε μια πολύπλευρη συνεργασία, κυρίαρχο στοιχείο της οποίας είναι η ανταλλαγή πληροφόρησης. (Η επικοινωνία των βιβλιοθηκάρων γινόταν σε προσωπική βάση: δεν προβλεπόταν νομοθετικά.) Τα συμπεράσματα των ανακοινώσεων κάθε συνεδρίου συνοψίζονται σε ψηφίσματα, τα οποία, ανάλογα με το θέμα, αποστέλλονται στους υπεύθυνους κυβερνητικούς και άλλους αξιωματούχους.

Συνέδρια δεν γίνονται μόνο στην Αθήνα. Το 1978 γίνεται το Συνέδριο Βορείου Ελλάδος στη Θεσσαλονίκη, με θέμα: Πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, και στην Ξάνθη, με θέμα: Λαϊκή/Σχολική βιβλιοθήκη. Το 1982 γίνεται το Ελληνοβουλγαρικό Συνέδριο, επίσης στη Θεσσαλονίκη, με θέμα: Η εξέλιξη των βιβλιοθηκών συγκριτικά στις δύο χώρες. Τότε τίθενται οι βάσεις για τη σύγκληση ενός Διαβαλκανικού Συνεδρίου Βιβλιοθηκών για το επόμενο έτος, 1983. Επιδίωξη: η ίδρυση κέντρων έρευνας και πληροφόρησης σε όλες τις συνεργαζόμενες χώρες και η συνένωσή τους σε παμβαλκανικό δίκτυο. Η Ελλάδα συνδετικός κρίκος μεταξύ ΕΟΚ και βαλκανικών χωρών. (Αυτή η προσπάθεια ανακόπηκε το 1982 από το νέο Δ.Σ. της ΕΕΒ και φυσικά την αρνητική διάθεση του Υπουργείου Πολιτισμού, το οποίο δεν αντιλήφθηκε τι σημαίνει ένα τέτοιο πληροφοριακό δίκτυο.)

Δημιουργούνται επιτροπές:

— Εντοπίζουν και μελετούν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα διάφορα είδη βιβλιοθηκών: Εθνική, ειδικές, εκπαιδευτικές, λαϊκές (δημόσιες, δημοτικές, κοινοτικές), παιδικές κ.α. και προτείνουν τρόπους διευθέτησής τους.

— Κάνουν προτάσεις για την αναθεώρηση της υπάρχουσας νομοθεσίας και τη δημιουργία θεσμικού πλαισίου, σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές, για όλα τα είδη των βιβλιοθηκών.⁴

— Υποβάλλουν στην πολιτεία μελέτη για τη δημιουργία ενός εθνικού δικτύου βιβλιοθηκών, με προτάσεις που βασίζονται στην ξένη θεωρία αλλά και, κυρίως, στην άμεση εμπειρία της ελληνικής πραγματικότητας.⁵

Καθώς δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία, εκτός των άλλων

³Το 1977 πραγματοποιήθηκε το 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Βιβλιοθηκάρων.

⁴Φαίνεται ότι το ΥΠΕΠΘ, με καθυστέρηση μισού αιώνα, αποφάσισε να αναθέσει το θέμα των βιβλιοθηκών σε ειδικευμένη και έμπειρο βιβλιοθηκάριο, την κ. Δάφνη Κυριάκη-Μάνεση. Η κ. Μάνεση, ως φαίνεται, διαθέτει γνώσεις, ήθος και οπωσδήποτε επίγνωση των ελλείψεων στον τομέα αυτό, αφού η πρώτη σωστή κίνηση, και αποφασιστική για τις βιβλιοθήκες, ήταν να θέσει το θεσμικό πλαίσιο για την οργάνωση και λειτουργία τους (έως τώρα ίσχυε η νομοθεσία του 1949· από τις 18.4.2003 ισχύει η νέα νομοθεσία περί βιβλιοθηκών). Αν πράγματι υπάρχει πολιτική βούληση και το πνεύμα του νόμου γίνει πράξη, τότε η εξέλιξη των βιβλιοθηκών θα είναι θεαματική.

⁵Κατερίνα Θανοπούλου/Σοφία Παλαμιώτη, Εθνικό Δίκτυο Βιβλιοθηκών: 5ετές πρόγραμμα· προτάσεις, Αθήνα 1982. Σοφία Παλαμιώτη, Λαϊκές βιβλιοθήκες. Οδηγός για την οργάνωσή τους, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1998, σ.11-14, 351-352.

δραστηριοτήτων η ΕΕΒ διενεργεί πανελλήνια έρευνα το 1982 προκειμένου να συλλέξει στοιχεία για τις λαϊκές βιβλιοθήκες: τον τρόπο λειτουργίας, τον αριθμό και τη χωροθέτησή τους, να διαπιστωθεί δηλαδή πόσες και πού υπάρχουν και αν λειτουργούν.⁶

Οι κυβερνήσεις από το 1962 καλούν ξένους ειδικούς για να μας υποδείξουν πώς να οργανώσουμε τις βιβλιοθήκες μας δίχως να τους παρέχουν κάποιο διάγραμμα αιτημάτων, τουτέστιν πρόσκληση στο κενό. Φυσικά, εκείνοι προσφεύγουν σε έλληνες βιβλιοθηκάρους και ζητούν από αυτούς να τους κατατοπίσουν για την υπάρχουσα κατάσταση των βιβλιοθηκών και να τους παράσχουν στοιχεία.

Η ΚΘ, από το 1962, και κατόπιν ως πρόεδρος της ΕΕΒ μαζί με το Δ.Σ. έως το 1982, πλαισιώνει τους ξένους ειδικούς και τους παρέχει όσες πληροφορίες χρειάζονται για να “τεκμηριώνουν” τις εκθέσεις τους.

Οι μελέτες των ειδικών κρίνονται από τους υπεύθυνους υπουργούς «απόρρητες», μηδεμιάς εξαιρουμένης, και έκτοτε παραμένουν (αν υπάρχουν) σε κάποιο αρχειακό χρονοντούλαπο του ΥΠΕΠΘ ή του ΥΠΠΟ. Ο λόγος του απορρήτου; Οι αρμόδιοι υπουργοί, τότε και σήμερα, δεν γνωρίζουν ότι η βιβλιοθηκονομία είναι πολύπλοκη και δύσκολη επιστήμη. Στον αιώνα του Internet, η κεντρική

βιβλιοθήκη κάθε δικτύου είναι υπεύθυνη για την επιλογή ηλεκτρονικών πηγών, από τις άπειρες που κυκλοφορούν στο Διαδίκτυο. Εν συνεχεία, εκείνη αναλαμβάνει την οργάνωση και το συντονισμό της διακίνησής τους προς τους σταθμούς εργασίας (workstations) στις συνεργαζόμενες βιβλιοθήκες και σε άλλα κανάλια. Αυτή η διαδικασία επιτρέπει την άμεση ανάκληση των στοιχείων που ενδιαφέρουν τους χρήστες και την ανταλλαγή πληροφορήσης σε εθνική και διεθνή κλίμακα.

Τελειώνοντας, θέλω να επαναλάβω ότι, ούτως ή άλλως, είναι τόλμημα η παρουσίαση του έργου της. Μόνο το συναίσθημα δεν δικαιώνει αυτόν που επιχειρεί να κρίνει και να ιστορήσει πενήντα χρόνων αγώνες στα δύσβατα μονοπάτια των βιβλιοθηκών μας. Πράγμα που έγινε την ημέρα της παρουσίασης του έργου της από την ΕΕΒ, όπου της απένειμαν κάποια πλακέτα «τιμής ένεκεν».

Πιστεύω ότι η Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκάρων όφειλε ως φόρο τιμής να της απονεμίσει τον τίτλο της επιτίμου προέδρου. Κι αυτό μάλλον φανερώνει ότι δεν έχουμε συλλάβει το ουσιώδες της προσφοράς της: η Κατερίνα Θανοπούλου έθεσε στη χώρα μας, τις βάσεις της βιβλιοθηκονομικής επιστήμης.

Κατερίνα Βουτέρη-Θανοπούλου, Αθήνα, έκδοση περ.
Σύγχρονη Βιβλιοθήκη, τευχ21, Ιούλιος-Αύγουστος, 2003.

Γενική σύνοψη της έρευνας δημοσιεύτηκε στο περ. Γράμματα και Τέχνες, αριθ. φύλλου 28-29, Απρίλιος-Μάιος 1984.

6 Στις 14 Φεβρουαρίου 2000, οργανώθηκε μια τηλεδιάσκεψη από το Information Resource Center (IRC) υπό την αιγίδα του Μορφωτικού Τμήματος της Αμερικανικής Πρεσβείας με θέμα: Η ανταλλαγή πληροφορήσης στον αιώνα του Internet. Παρατίθενται μερικά σημεία από τις ερωταποκρίσεις:

Στην ερώτηση ποιες μεθόδους θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν οι έλληνες βιβλιοθηκάριοι για την καταγραφή των ηλεκτρονικών πηγών, η Κα Κάθου Πέρυ (Διευθύντρια της Virtual Library of Virginia) απάντησε ως εξής:

«Μπορεί να ακούγεται κυνικό, μα η προσπάθεια για την καταγραφή των πηγών του Διαδικτύου, με την ταχύτητα που αυξάνονται και μεταλλάσσονται, μοιάζει σαν να οργώνεις τον ωκεανό, συνεπώς και οι τροποποιήσεις των μεθόδων θα πρέπει να ακολουθούν τον ρυθμό της αέναης ροής των κυμάτων του. Εμείς διαθέτουμε ειδική ομάδα (task force, ομάδα κρούσης) που ασχολείται με την καταλογογράφηση και τη λειτουργική πρόσβαση (intellectual access) του καταλόγου. Βεβαίως, οι βιβλιοθηκάριοι ανταλλάσσουν μεταξύ των απόψεις για τα συστήματα που χρησιμοποιούν για την καταγραφή παραδοσιακού και ηλεκτρονικού υλικού».

Στην ερώτηση αν θα πρέπει να συνεχιστούν οι προσπάθειες για τη δημιουργία Συλλογικού Καταλόγου (Union Catalog) ή αν θα πρέπει να εγκαταλειφθεί το όλο ζήτημα, η κ. Κάθου Πέιν (Διευθύντρια της Washington Research Library Consortium) απάντησε ως εξής:

«Είναι πιθανόν μελλοντικά να αναπτύξετε κάτι που να μοιάζει με ΣΚ. Εκείνο όμως που προέχει είναι να προσδιορίσετε την πολιτική σας πραγματικότητα. Αν υπαινίσσεστε ότι θα θέλατε να δημιουργήσετε έναν ΣΚ για το έθνος, κάτι σαν τον ΣΚ της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου ή τον OCLC (Online Computer Library Center), αυτοί υπάρχουν διότι εξελίχθηκαν στο χρόνο, ξεκινώντας τότε που ξεκίνησαν. Δεν νομίζω ότι είναι δυνατόν να πιστεύετε ότι σήμερα αποφασίζετε να κάνετε κάτι και αύριο θα συμβεί. [...] Πιστεύω πως είναι περισσότερο από επιτακτική ανάγκη να δημιουργήσετε ΣΚ, αλλά αυτό προϋποθέτει πολιτική απόφαση. Υποθέτω ότι θα πρέπει να διευκρινίσετε αν το πολιτικό κλίμα είναι ευνοϊκό για την περίπτωση σας» (Σοφία Παλαμιώτη, Το βοσκόπουλο της Πίνδου και το Internet, έκδοση περ. Σύγχρονη Βιβλιοθήκη, 2001).